

va detta förbud togs upp under mellankrigstiden blandades inte sällan antisemitisk agitation med antisemitisk retorik.

Ulvunds bok erbjuder med sina många empiriska nedslag en intressant läsning. Han visar hur de tre undersökta religiösa grupperna formade delvis importerade negativa stereotyper till kontrastbilder till de normer och värderingar som de nordiska protestantiska länderna identifierade sig med. Han ser detta som ett uttryck för en form av religiös nationalism och ett försvar för den protestantiskt präglade kulturella identiteten i en alltmer sekulariserad nationell kontext. De religiöst definierade fiendebilderna bidrog därmed till att stärka och befästa den protestantiska majoritetskulturen. Att ha visat på detta samband är bokens viktigaste bidrag till den modernhistoriska identitets- och minoritetsforskningen.

Yvonne Maria Werner

| KARL PEDER PEDERSEN: *Poul og kærligheden. En kontrærseksuels bekendelse*, Gads Forlag, København 2020, 275 s., 349.95.

Mottoet „Jeg lider, altså er jeg“ indkredser store dele af Poul Andræs (1843-1928) liv. Som søn af finansminister og senere statsminister C.G. Andræs (1812-1893) voksede han op i hovedstadens bedre borgerskab. Han var højt begavet og klarede sig godt i skolen, uddannede sig til jurist, gjorde karriere som embedsmand og blev tildelt titlen kammerjunker og i 1912 endda etatsråd. Det er dog ikke Poul Andræs glimrende om end lidet spektakulære professionelle virke, der er det primære omdrejningspunkt for denne biografi, men derimod de følelsesmæssige og seksuelle sider af hans liv. Andræs var nemlig en af de første, der kæmpede for homoseksuelles rettigheder, bl.a. under pseudonymet Tandem i et længere skrift i *Bibliothek for Læger*. I tæt dialog med psykiatere i ind- og udland forsøgte han tillige at bidrage til en bedre forståelse af, hvad det ville sige at være homoseksuel. Han insisterede på, at homoseksualitet ikke var et udtryk for moralsk fordærv, men at den seksuelle drift var medfødt, og at homo- eller kontrærseksuelle burde have ret til at udleve deres seksualitet ligesom alle andre. På den måde var Andræs en pioner. Han begyndte allerede som barn at skrive dagbog, og dagsbogsskrivningen blev for ham både lindrende og oplysende. Dagbogen udgjorde et erotisk rum, hvori han kunne genopleve eller fantasere om møder med andre mænd. Længe kæmpede han med at forstå sin egen seksualitet og med følelsen af at være forkert og alene i verden. Efterhånden blev det imidlertid klart for ham, at hans begær var entydigt rettet mod andre mænd, og med en beteg-

nelse fra den tyske psykiater Carl Westphal (1833-1890) begyndte han at beskrive sig selv som kontrærseksuel. Han fandt også måder at udleve sin seksualitet på, først i det for ham friere Italien og siden også i København. Særligt tiltrukket var han af de grovkornede arbejderklassemænd med store hænder, der kunne tage ordentligt fat. Med tiden udfoldede han sig som masochist: Han ville pines, ydmyges og også gerne trues med politianmeldelse. På den måde blev lidelse og undertrykkelse en grundtone i både hans tilværelse som helhed og i hans seksuelle nydelse mere konkret. Et sted i dagbogen opsummerer han mødet med en attraktiv ung mand: „Hvilken smerte, hvilken glæde.”

Andræ efterlod sig et omfattende og velordnet arkiv, som dr.phil. og pensioneret arkivar Karl Peder Pedersen faldt over ved et tilfælde og siden har gennemgået minutiøst for at skrive bogen. Den omhyggelige læsning og gengivelse udmunder i et vigtigt og anderledes seksualitets-historisk bidrag, som snarere end at fokusere på samtidens normer og etikette, politiske kampe om eller lægevidenskabelige kategoriseringer af seksualitet, gransker det enkelte menneskes begær og nydelse. I den forstand minder bogen om historiker Hans Bondes fine skildring af det seksuelle samliv mellem J.P. Müller (1866-1938) og dennes kone i biografien *Sundhedsapostlen*, der udkom i 2019. Som læser af *Poul og kærligheden* føler man sig i trygge hænder med hensyn til kildearbejdet. Læsningerne er loyale og samtidig kritisk analyserende. Bogen er velskrevet, fascinerende og giver et interessant indblik i det homoseksuelle undergrundsmiljø både i italienske byer og i København.

Man kunne ønske sig, at der var blevet gjort lidt mere ud af at indsætte de (til tider for) lange og detaljerede beskrivelser af hovedpersonens erfaringer og udvekslinger med andre i en større kultur- og socialhistorisk ramme, ikke mindst med hensyn til venskabets kulturhistorie, familieformer, seksuelle normer og kønshistorie. Formentlig fordi forfatteren sigter til en bred læserskare, er der heller ikke mange diskussioner med den eksisterende forskning. Der optræder enkelte historiografiske perspektiveringer til dansk og udenlandsk forskning, men et dybere engagement med seksualitetshistorie eller *queer studies* kunne have styrket analyserne og udgivelsens bidrag til forskningslandskabet.

Et af de spørgsmål, der kunne have været interessant at se udfoldet i bogen, er betydningen for nutiden af fortællinger om fortiden. Den amerikanske køns- og queerteoretiker Eve Kosofsky Sedgwick (1950-2009) har argumenteret for, at vi som forskere bør forholde os til de etisk-politiske dimensioner af vores videnskabelige praksis. Sandhed og korrekthed er uomtvistelige mål for vores virke, men eftersom vores

vidensproduktion intervenserer i verden, bør vi også spørge: Hvad gør vores viden? Hvad gør fremstillingen og formidlingen af den?

Sedgwick skelner analytisk mellem „paranoide“ og „reparative“ læsninger. De paranoide følger en mistænksomhedens hermeneutik og sigter mod at identificere begrænsende, undertrykkende eller marginaliserende strukturer og praksisser. Magten er altid allerede på spil, og analysen kortlægger dens udfoldelse og effekter. Den reparative læsning undersøger momenter af begær og nydelse, af potentiale og muligheder, som kommer til syne – om end måske blot i glimt – i historiske arkiver, der ellers er formet af repressive sociale ordener. Mens den paranoide læsning f.eks. kan afmontere falsk bevidsthed og klæde den enkelte på til at imødegå undertrykkelse, kan den reparative læsning pege mod andre måder at være i verden på og mod en fremtid, der kunne se anderledes ud. Sedgwick talte selv for en kombination af de to forskellige læsestrategier.¹

Hvis man anlægger det perspektiv, er det påfaldende, at Poul Andræ selv foretog noget, der med Sedgwicks begreb kunne kaldes reparative læsninger. Andræ var stærkt optaget af oldtidens Grækenland og fandt i læsningen af klassisk græsk litteratur og dennes beskrivelser af kærlighed mellem mennesker af samme køn et sprog for sine egne følelser og drifter. I sin dagbog brugte han græske ord, når han skrev om sine seksuelle fantasier eller udskejelser. Eksempelvis var *Τα Παιδικά* (ta paidika), som kan oversættes til „elskede dreng“, en hyppigt anvendt term, og π brugte han livet igennem til at symbolisere det, der havde med pæderasti at gøre. Andræ hentede altså tilsyneladende både inspiration og en følelse af legitimitet i sine studier af fortidig kultur.

Spørgsmålet er, hvordan man kunne tolke Karl Peder Pedersens biografi om Poul Andræ inden for den ramme. På den ene side viser Pedersen, at stigmatiseringen af homoseksuelle var et vigtigt og særdeles negativt livsvilkår for Andræ. Den tvang ham til at leve et dobbeltliv og havde formentlig også negative konsekvenser for hans karriere. På den anden side dvæler fremstillingen ved hjælp af det rige kildemateriale også på talrige dejlige erotiske møder, ligesom den dokumenterer Andræns insisteren på egen ligeværdighed. Endvidere bliver netop frygten for afsløring og ydmygelse nydelsesbetonet. Fortællingen er således hjerteskerende og nedtrykkende, men ikke desto mindre livsbekræftende. Den skildrer et menneskes evne til at leve og elske på trods. Som sådan bliver den

¹ Eve Kosofsky Sedgwick: *Touching Feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*, Duke Durham 2003, s. 123-151.

også et eksempel på historiefortællingernes reparative potentiale.

Samtidig viser historien, hvordan selve den samfundsmæssige tabuisering, stigmatisering og den følgende hemmeligholdelse ikke blot begrænser, men på afgørende vis former den enkeltes udfoldelse. Andræs læsning af gammel græsk litteratur, hans flittige dagbogsskrivning, hans søgen efter små frirum til at dyrke det forbudte og hans higen efter trusler om afsløring bliver alle konstitutive elementer i hans seksuelle erfaringer og kærlighedsliv. Et lignende mønster kan man se i bogen *An Open Secret* (2021), hvori Nicholas L. Syrrett skildrer et velhavende republikansk homoseksuelt pars liv sammen i det 20. århundredes Chicago. Også dette par skjulte naturen af deres forhold for offentligheden, og for at holde facaden præsenterede de sig i de fleste sammenhænge som far og søn. I 1960 adopterede den velhavende Robert Allerton endda sin 26 år yngre elsker, John Gregg. Syrrett viser i sin bog, hvordan hemmeligholdelsen ikke blot var et ydre beskyttende skjold for parrets relation, men at den på fundamental vis prægede deres levemåde og indbyrdes forhold, som i nogle henseender kom til at ligne et forældre-barn-forhold.² Tilsammen tegner værker som disse et billede af, at den historiske, sociale og politiske udgrænsning af bestemte seksuelle tilbøjeligheder og den medfølgende fortællelse og hemmeligholdelse har været medkonstituerende for menneskers kærlighedsformer og -forhold.

Karl Peder Pedersen har kort sagt skrevet en veldokumenteret, interessant og gribende skildring af Poul Andræs liv. Den appellerer med et lettilgængeligt sprog, moderne stavemåder og sparsomt noteapparat til et bredt publikum. Samtidig berører den en række tematikker og spørgsmål, man kan håbe på vil blive yderligere udfoldet i andre fremtidige studier af seksualitets-, intimitets- og kønshistorie.

Karen Vallgård

| POUL SVERRILD: *Vejene til Hvidovre. Om den periurbane udvikling i en københavnsk forstadskommune*, Frydenlund, Frederiksberg 2020, 319 s., 299 kr.

Frederiksberg Kommune fejrede i 2008 sin 150-års fødselsdag som selvstændig kommune med udgivelse af et stort værk om kommunens historie af Henning Bro og Helga Mohr. Det, man fejrede, var imidlertid opløsningen af Hvidovre-Frederiksberg Kommune, som var ble-

² Nicholas L. Syrrett: *An Open Secret. The Family Story of Robert and John Gregg Allerton*, Chicago 2021.